

Rola i znaczenie przedsiębiorstw społecznych w gospodarkach Polski, Czech i Węgier

Kacper Hadłów

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: 183538@student.ue.wroc.pl

ORCID: [0009-0009-6785-6747](https://orcid.org/0009-0009-6785-6747)

Paweł Król

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: 181805@student.ue.wroc.pl

ORCID: [0000-0002-4367-8247](https://orcid.org/0000-0002-4367-8247)

© 2025 Kacper Hadłów, Paweł Król

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Cytuj jako: Hadłów, K. i Król P. (2025). Rola i znaczenie przedsiębiorstw społecznych w gospodarkach Polski, Czech i Węgier. W: M. Gasz, A. Koza, A. Politaj (red.), *Ekonomia i finanse* (s. 20-33). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: W opracowaniu podjęto temat ustalenia roli i znaczenia sektora przedsiębiorstw społecznych w kontekście ekonomii społecznej i krajowych gospodarek Polski, Czech i Węgier. Celem badania było ustalenie różnic i podobieństw w modelach funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych w poszczególnych krajach ze szczególnym uwzględnieniem ich skali, udziału w strukturze ekonomicznej oraz znaczenia dla krajowego rynku pracy. W rozdziale zastosowano metodę opisową, proste metody statystyczne, metodę analizy porównawczej oraz metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Wyniki badania wskazują, że udział przedsiębiorstw społecznych w gospodarkach analizowanych krajów jest marginalny, ale zróżnicowany międzynarodowo, a ich rola w polskiej gospodarce nie wyróżnia się znacząco na tle pozostałych krajów objętych badaniem. Wspólną cechą wszystkich modeli funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych jest znacząca rola środków publicznych i regulacji prawnych leżących u podstaw funkcjonowania trzeciego sektora w poszczególnych krajach. Powszechnie przedsiębiorstwa z tego sektora oczekują zwiększenia dostępności funduszy publicznych, harmonizacji przepisów oraz promocji dobrych praktyk w tym obszarze gospodarki.

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwa społeczne, ekonomia społeczna, wykluczenie społeczne, zatrudnienie, zrównoważony rozwój

1. Wstęp

Współczesne wyzwania społeczne, takie jak wykluczenie społeczne, bezrobocie strukturalne czy nierówności ekonomiczne, skłaniają do poszukiwania nowych modeli gospodarczych, które łączą cele ekonomiczne z misją społeczną. Przedsiębiorczość społeczna staje się jednym z najważniejszych narzędzi w dążeniu do zrównoważonego rozwoju (Lewandowska, 2019), oferując rozwiązania, które wspierają grupy zagrożone wykluczeniem, jednocześnie przyczyniając się do rozwoju lokalnych gospodarek (Janowska, 2021). Przedsiębiorstwa społeczne, będące kluczowymi aktorami ekonomii społecznej, integrują aspekty ekonomiczne i społeczne, jednocześnie wychodząc poza sztywne ramy rynkowe i zorientowanie na zysk, wywierają pozytywny wpływ zarówno na społeczności lokalne, jak i na gospodarkę w skali makroekonomicznej (Chojnacka, 2019).

Celem niniejszego rozdziału jest analiza roli i znaczenia przedsiębiorstw społecznych w gospodarkach Polski, Czech i Węgier, ze szczególnym uwzględnieniem ich skali, udziału w strukturze ekonomicznej oraz znaczenia dla rynku pracy w tych krajach. Przedsiębiorstwa społeczne odgrywają istotną rolę w integracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tworzeniu miejsc pracy oraz wspieraniu rozwoju regionalnego. W opracowaniu omówiono kluczowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych, w tym ich różnorodność instytucjonalną, strukturę zatrudnienia, wpływ na gospodarkę oraz regionalne różnicowanie. Dodatkowo przedstawione zostały trendy oraz wyzwania, które kształtują sektor ekonomii społecznej w badanych krajach.

W rozdziale podjęto próbę określenia skali ekonomii społecznej w trzech gospodarkach Europy Środkowo-Wschodniej. Porównanie Polski, Czech i Węgier pozwoliło na wskazanie różnic i podobieństw w rozwoju sektora ekonomii społecznej oraz identyfikację czynników, które sprzyjają jego efektywności.

Na potrzeby przeprowadzenia badania sformułowano hipotezę badawczą: udział przedsiębiorstw społecznych w gospodarce Polski, Czech i Węgier jest zróżnicowany, przy czym w Polsce ta sfera gospodarki pełni najistotniejszą rolę. W badaniu zakłada się, że rola pełniona przez ekonomię społeczną w gospodarce oraz jej skala, mierzone są liczbą przedsiębiorstw społecznych, ich udziałem w ogólnej liczbie przedsiębiorstw, rozmiarem zatrudnieniem oraz wygenerowaną wartością dodaną dla gospodarki.

Rozdział stanowi próbę holistycznego spojrzenia na sektor przedsiębiorczości społecznej w analizowanych krajach z uwzględnieniem zarówno danych ilościowych, jak i jakościowych, co umożliwi charakterystykę modelu przedsiębiorstw społecznych w tych krajach oraz sformułowanie wniosków o znaczeniu tego sektora w rozwoju społecznym i gospodarczym.

2. Przedsiębiorstwa społeczne w kontekście ekonomii społecznej

W kontekście rozwoju legislacyjnego na poziomie międzynarodowym obejmującym instytucje publiczne, poszczególne państwa członkowskie Unii Europejskiej oraz inne wiodące kraje na świecie termin „ekonomia społeczna” zyskuje na znaczeniu jako narzędzie promujące konkretne polityki skoncentrowane na aspektach społecznych i środowiskowych, wykraczających poza czysto ekonomiczny wzrost (Macías Ruano i in., 2021). Europejski ustawodawca wykorzystuje pojęcie ekonomii społecznej w celu zdefiniowania modelu rozwoju gospodarczego, który dąży do spójności społecznej i terytorialnej, zrównoważonego rozwoju, sprawiedliwości społecznej oraz sprawiedliwego podziału bogactwa (Rozporządzenie z dnia 12 lutego 2021 r.) Głównym podmiotem funkcjonującym w ramach ekonomii społecznej jest przedsiębiorstwo społeczne (Gidron i Hasenfeld, 2012). W Polsce nie osiągnięto jeszcze jednolitej definicji prawnej ani akademickiego porozumienia dotyczącego tego, które organizacje można nazwać tym mianem. Ustawa o ekonomii społecznej określa jedynie grupę warunków, które należy spełnić w celu uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego. Przedsiębiorstwo aspirujące do miana społecznego powinno:

- prowadzić działalność odpłatną pożytku publicznego, działalność gospodarczą, inną działalność o charakterze odpłatnym,
- prowadzić działalność służącą rozwojowi lokalnemu oraz mającą na celu reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizację usług społecznych,
- prowadzić działania z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej realizowane na rzecz osób zatrudnionych w przedsiębiorstwie społecznym nie są wykonywane w ramach działalności gospodarczej,
- zatrudniać co najmniej 3 osoby na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę (Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r.).

Zgodnie z definicją stworzoną przez Inicjatywę na rzecz przedsiębiorczości społecznej (*Social Business Initiative*, SBI) z 2011 roku przedsiębiorstwo społeczne to podmiot, który „ma na celu przede wszystkim osiągnięcie wpływu społecznego, a nie generowanie zysków dla właścicieli i akcjonariuszy; wykorzystuje swoje nadwyżki głównie w celu realizacji tych celów społecznych; jest zarządzane w sposób odpowiedzialny, przejrzysty i innowacyjny, w szczególności przez zaangażowanie pracowników, klientów oraz interesariuszy, których działalność firmy dotyczy” (Komisja Europejska, 2024). Wyróżnia się następujące kluczowe cechy przedsiębiorstwa społecznego w trzech wymiarach:

- wymiarze przedsiębiorczości,
- wymiarze społecznym,
- wymiarze dotyczącym struktury zarządzania (Komisja Europejska, 2024).

Mogą one łączyć się ze sobą w różnorodny sposób, pod warunkiem, że realizacja wyraźnych celów społecznych jest priorytetem w działalności gospodarczej. To ich

zrównoważona kombinacja jest kluczowa przy wyznaczaniu granic przedsiębiorstwa społecznego.

Przedsiębiorstwa społeczne nie odnoszą się do konkretnego podmiotu prawnego – są to organizacje, które przecinają różne formy prawne gospodarki społecznej, a czasami nawet wychodzą poza nie. Większość przedsiębiorstw społecznych nadal powstaje, wykorzystując typowe formy organizacyjne gospodarki społecznej, które nie zostały specjalnie zaprojektowane z myślą o nich, w szczególności modele stowarzyszeniowe, spółdzielcze i fundacyjne, które są zdecydowanie najczęściej spotykanymi formami na poziomie UE (Komisja Europejska, 2024). Przedsiębiorstwa społeczne w analizowanych krajach mogą przyjmować różne formy instytucjonalno-prawne. Ich rodzaje zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Formy instytucjonalno-prawne przedsiębiorstw społecznych w badanych krajach

Typ przedsiębiorstwa społecznego	Polska	Czechy	Węgry
Spółdzielnie socjalne	X	x	x
Organizacje <i>non-profit</i>	X	x	
Zakłady aktywności zawodowej	X		
Spółki <i>non-profit</i>	X		x
Stowarzyszenia		x	x
Fundacje		x	x
Organizacje religijne		x	x
Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością		x	

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Komisja Europejska, 2019a, 2019b, 2020).

Powstanie przedsiębiorstw społecznych zostało wywołane potrzebą odpowiedzi na wyzwania i problemy społeczne, a szczególnie te dotyczące grup zagrożonych. Są one wynikiem dynamicznego procesu zbiorowego i w głównej mierze wywodzą się z wartości oraz modeli organizacyjnych, które mają głębokie korzenie w społeczeństwach europejskich, takich jak solidarność, samopomoc i partycypacja (Defourny i Nyssens, 2013). Funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych przede wszystkim ma na celu tworzenie miejsc pracy i możliwości gospodarczych, promowanie zrównoważonego rozwoju oraz rozwiązywanie problemów społecznych i środowiskowych, takich jak ubóstwo, nierówności i zmiana klimatu (Sopact, 2024).

3. Skala przedsiębiorczości społecznej

Skala przedsiębiorczości społecznej odnosi się do rozmiaru działalności przedsiębiorstw społecznych, które łączą cele ekonomiczne z misją społeczną zarówno pod względem liczby podmiotów, wielkości zatrudnienia czy struktury tych przedsiębiorstw w podziale na ich rozmiar czy formę organizacyjno-prawną. Aspekty te mają

wpływ na zdolności tych podmiotów do rozwiązywania problemów społecznych, a więc i na efektywność ich działania.

Należy zaznaczyć, że dane brane pod uwagę w badaniu nie obejmują liczby istniejących przedsiębiorstw społecznych według ustawodawstwa danego kraju – prezentują nieco szerszy, ale i bardziej urealniony obraz przedsiębiorczości społecznej zgodny z definicją zaproponowaną przez Inicjatywę na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Wyróżnia się podział przedsiębiorstw społecznych na podmioty *ex lege*, które są formalnie zarejestrowane, oraz podmioty *de facto*, które funkcjonują, ale nie zawsze spełniają formalne wymogi. Uwzględnienie tylko przedsiębiorstw *ex lege* daje niepełny obraz, ponieważ podmioty nie zawsze decydują się na rejestrację jako przedsiębiorstwa społeczne oraz ich forma prawna nie zawsze daje im taką możliwość. Analizie poddane zostaną zatem przedsiębiorstwa społeczne w rozumieniu *de facto*.

W celu ukazania skali i zasięgu ekonomii społecznej w analizowanych krajach porównano liczbę przedsiębiorstw społecznych w stosunku do całkowitej liczby firm, co ukazane zostało w tabeli 2.

Tabela 2. Przedsiębiorstwa społeczne w łącznej liczbie przedsiębiorstw w Polsce, Czechach i na Węgrzech w 2021 roku

Kraj	Liczba przedsiębiorstw społecznych	Liczba przedsiębiorstw ogółem	Udział przedsiębiorstw społecznych w przedsiębiorstwach ogółem
Polska	97 468	2 665 170	3,66%
Czechy	113 737	1 254 110	9,07%
Węgry	60 644	949 587	6,39%

Źródło: opracowanie własne na podstawie (danych Eurostat oraz Komisja Europejska, 2024).

W analizie udziału przedsiębiorstw społecznych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w trzech krajach Europy Środkowej zaobserwowano znaczne zróżnicowanie. Najwyższy udział przedsiębiorstw społecznych odnotowano w Czechach, gdzie wynosi on 9,07%, co odpowiada 113 737 przedsiębiorstwom społecznym w stosunku do 1 254 110 firm ogółem. Węgry plasują się na drugim miejscu z wynikiem 6,39%, co odpowiada 60 644 przedsiębiorstwom społecznym na 949 587 wszystkich przedsiębiorstw. Polska zajmuje ostatnią pozycję z wynikiem 3,66%, co przekłada się na 97 468 przedsiębiorstw społecznych w odniesieniu do 2 665 170 firm ogółem. Należy jednak zauważyć, że sama liczba podmiotów nie oddaje pełnej skali tego sektora, ponieważ nie uwzględnia m.in. rozmiaru zatrudnienia czy wpływu tych przedsiębiorstw na lokalne gospodarki, co jest kluczowe przy ocenie ich znaczenia oraz ukazaniu skali ekonomii społecznej w danej gospodarce.

Warto również zwrócić uwagę na strukturę przedsiębiorstw społecznych pod kątem form organizacyjno-prawnych, ponieważ różne modele organizacyjne mogą wpływać na zakres ich działalności, sposób zarządzania oraz efektywność operacyj-

ną. Zrozumienie, jakie formy prawne dominują w tym sektorze, pozwala lepiej ocenić specyfikę funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych oraz ich zdolność do realizacji celów społecznych w kontekście lokalnych uwarunkowań prawnych i ekonomicznych. Dane dotyczące ogólnej liczby podmiotów określonych jako przedsiębiorstwa społeczne w analizowanych krajach oraz ich główne formy organizacyjno-prawne zostały zaprezentowane w tabeli 3.

Tabela 3. Struktura przedsiębiorstw społecznych w podziale na główne formy organizacyjno-prawne w Polsce, Czechach i na Węgrzech w 2021 roku

Kraj	Spółdzielnie	Stowarzyszenia	Fundacje	Ogółem
Polska	1 300 (1,3%)	79 300 (81,4%)	16 800 (17,2%)	97 468 (100%)
Czechy	12 915 (11,4%)	97 574 (85,8%)	2 909 (2,6%)	113 737 (100%)
Węgry	3 455 (5,7%)	34 811 (57,4%)	18 728 (30,9%)	60 644 (100%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Komisja Europejska, 2024).

W tabeli 3 przedstawiono liczbę przedsiębiorstw społecznych w postaci trzech głównych form prawnych podmiotów gospodarki społecznej: spółdzielni, stowarzyszeń oraz fundacji w Polsce, Czechach i na Węgrzech, wraz z ich sumaryczną liczbą w każdym kraju. W Polsce dominującą formą są stowarzyszenia, których jest aż 79 300, co stanowi 81,4% z ogólnej liczby 97 468 przedsiębiorstw społecznych. Podobnie w Czechach, gdzie stowarzyszeń jest 97 574, stanowiących 85,8% z 113 737 podmiotów. Na Węgrzech, chociaż liczba stowarzyszeń (34 811) jest również największa, stanowi 57,4% z ogólnej liczby 60 644 przedsiębiorstw społecznych, wyróżniając się jednocześnie wysoką liczbą fundacji (18 728), które stanowią 30,9% w całkowitej liczbie przedsiębiorstw społecznych w tym kraju (w Polsce i Czechach fundacje stanowią odpowiednio 17,2% i 2,6%). Spółdzielnie, choć obecne we wszystkich trzech krajach, stanowią mniejszość, z największą liczbą w Czechach (12 915), co stanowi 11,4% z ogólnej liczby przedsiębiorstw społecznych w tym kraju. Ogólnie Czechy przodują pod względem liczby przedsiębiorstw społecznych (113 737), natomiast Węgry mają ich najmniej (60 644).

Rozmiar przedsiębiorstwa społecznego ma istotny wpływ na jego zdolność do realizacji celów społecznych. Może on się znacznie różnić w zależności od krajowych uwarunkowań ekonomicznych, społecznych i prawnych. W tabeli 4 przedstawiono strukturę przedsiębiorstw społecznych w trzech analizowanych krajach w podziale na wielkość przedsiębiorstwa.

W Polsce przedsiębiorstwa społeczne są w większości mikroprzedsiębiorstwami, stanowiącymi 58,3% ogółu. Odsetek przedsiębiorstw małych jest relatywnie wysoki i wynosi 33,3%, podczas gdy udział przedsiębiorstw średnich to 8,3%, a duże

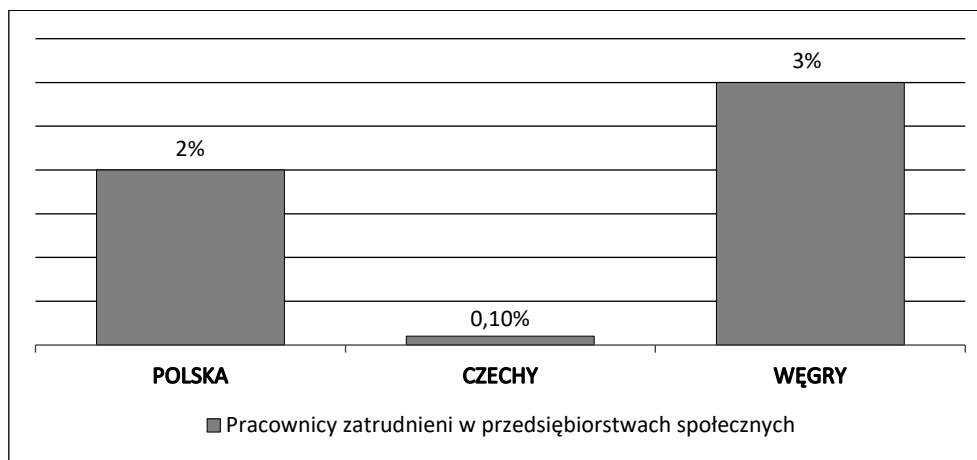
przedsiębiorstwa społeczne nie występują wcale. Czechy i Węgry charakteryzują się zdecydowanie większą koncentracją mikroprzedsiębiorstw w sektorze przedsiębiorstw społecznych. W Czechach mikroprzedsiębiorstwa stanowią aż 98,4% ogółu, z minimalnym udziałem przedsiębiorstw małych (1,3%), średnich (0,3%) i żadnym przypadkiem dużych przedsiębiorstw. Węgry prezentują podobny obraz, gdzie mikroprzedsiębiorstwa stanowią 96,3% całości, a pozostałe kategorie mają bardzo marginalny udział – odpowiednio 3,1%, 0,7% i 0,1%.

Tabela 4. Struktura przedsiębiorstw społecznych w Polsce, Czechach i na Węgrzech w podziale na ich wielkość

Kraj	Mikro	Małe	Średnie	Duże
Polska	58,3%	33,3%	8,3%	0,0%
Czechy	98,4%	1,3%	0,3%	0,0%
Węgry	96,3%	3,1%	0,7%	0,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Komisja Europejska, 2024).

Analiza udziału pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach ekonomii społecznej w stosunku do całkowitej liczby pracowników w sektorze przedsiębiorstw ogółem pozwala lepiej zrozumieć, jaki wpływ na rynek pracy mają podmioty działające w tym obszarze. Dane w tym zakresie zaprezentowane zostały na rysunku 1.

Rys. 1. Udział pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach społecznych w Polsce, Czechach i na Węgrzech w zatrudnieniu ogółem w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Komisja Europejska, 2019a, 2019b, 2020).

W Polsce udział ten wynosi 2%, co wskazuje na względnie większą obecność przedsiębiorstw społecznych w strukturze zatrudnienia w porównaniu z innymi krajami. Czechy plasują się na zdecydowanie niższym poziomie, osiągając zaledwie

0,1%, co może sugerować mniejsze zaangażowanie sektora przedsiębiorstw społecznych w rynek pracy. Węgry, z wynikiem 3%, wykazują nieco wyższy udział, wskazując na większą rolę tego sektora w zatrudnieniu, choć nadal w skali całej gospodarki jest to liczba stosunkowo niewielka.

Liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach społecznych, przedstawiona w tabeli 5, różni się w zależności od przyjętych form organizacyjno-prawnych, co pozwala ocenić ich wpływ na tworzenie miejsc pracy. Analiza tego typu danych umożliwia określenie dominujących struktur prawnych w poszczególnych krajach oraz zrozumienie, które formy organizacyjne odgrywają kluczową rolę w rozwoju sektora przedsiębiorczości społecznej. Pozwala to na wskazanie najbardziej efektywnych modeli w zakresie zatrudnienia.

Tabela 5. Zatrudnienie w przedsiębiorstwach społecznych w Polsce, Czechach i na Węgrzech w podziale na główne formy organizacyjno-prawne

Kraj	Spółdzielnie	Stowarzyszenia	Fundacje	Ogółem
Polska	33 500 (13,38%)	160 800 (64,22%)	56 100 (22,40%)	250 400 (100%)
Czechy	46 894 (40,04%)	51 861 (52,03%)	925 (0,93%)	99 680 (100%)
Węgry	11 414 (16,61%)	37 434 (54,47%)	19 871 (28,92%)	68 719 (100%)

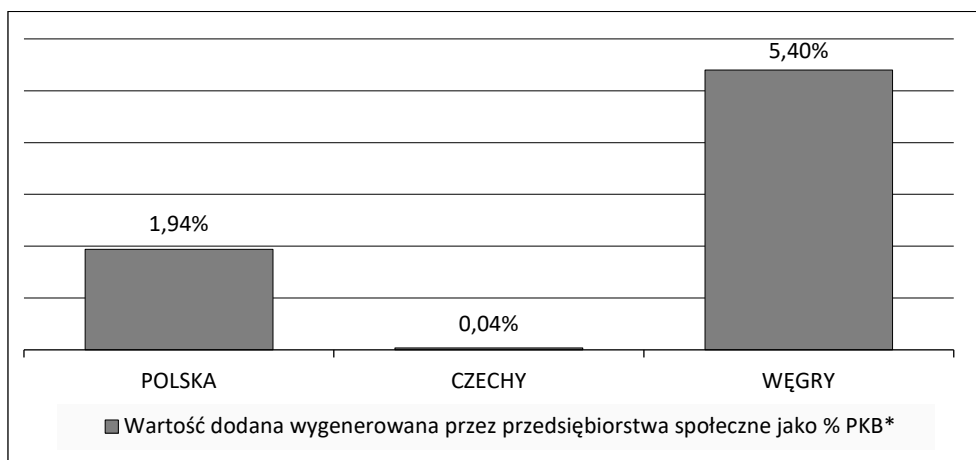
Źródło: opracowanie własne na podstawie (Komisja Europejska, 2024).

Najwyższe ogólne zatrudnienie odnotowano w Polsce (250 400 osób), gdzie dominującą formą organizacyjną są stowarzyszenia (64,22% całości zatrudnienia). Fundacje zajmują drugie miejsce (22,40%), a spółdzielnie trzecie (13,38%). W Czechach zatrudnienie w przedsiębiorstwach społecznych wynosi 99 680 osób, z czego większość przypada na stowarzyszenia (52,03%), a znaczącą rolę odgrywają również spółdzielnie (40,04%), podczas gdy fundacje stanowią zaledwie 0,93%. Na Węgrzech liczba zatrudnionych wynosi 68 719 osób, przy czym najwięcej osób pracuje w stowarzyszeniach (54,47%), a fundacje (28,92%) oraz spółdzielnie (16,61%) odgrywają mniejszą rolę. Analiza wskazuje na zróżnicowanie preferowanych form organizacyjnych w badanych krajach, przy czym Czechy wyróżniają się na tle pozostałych krajów wysokim znaczeniem spółdzielni w strukturze zatrudnienia.

Regionalna analiza struktury zatrudnienia Polski i Węgier wskazuje na koncentrację pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach społecznych w stolicach administracyjnych. Zarówno Budapeszt w przypadku Węgier, jak i województwo mazowieckie w przypadku Polski wyróżniają się na tle pozostałych regionów udziałem pracowników przedsiębiorstw społecznych w ogóle zatrudnienia wyższym niż 3%. Stolice, jako największy ośrodek gospodarczy i administracyjny krajów, są centrum rozwoju ekonomii społecznej dzięki lepszemu dostępowi do zasobów finanso-

wych, instytucjonalnych oraz społecznych, a także większemu zapotrzebowaniu na usługi oferowane przez analizowane podmioty (OECD, 2024b; 2024c).

Analiza wartości dodanej generowanej przez przedsiębiorstwa społeczne jako procent PKB pozwala na ocenę rzeczywistego wpływu tego sektora na gospodarki poszczególnych krajów. Dane dotyczące tego zagadnienia zaprezentowano na rysunku 2.

Rys. 2. Wartość dodana wygenerowana przez przedsiębiorstwa społeczne w Polsce, Czechach i na Węgrzech jako % PKB*

* W badaniu wykorzystano najnowsze dostępne dane dla każdego kraju, dane w kontekście Polski dotyczą 2018 roku, Czech 2022 roku, a Węgier 2021 roku.

Źródło: (OECD, 2024a; 2024b; 2024c).

W Polsce wartość dodana przedsiębiorstw społecznych wynosi 1,94% PKB, co wskazuje na stosunkowo silną pozycję tego sektora w krajowej gospodarce. Węgry osiągają imponujący wynik 5,4%, co może świadczyć o dużej skali działalności przedsiębiorstw społecznych oraz ich znaczącej roli w tworzeniu wartości dodanej w kraju, pomimo tego, że ich udział w zatrudnieniu jest na poziomie 3%. Z kolei Czechy, z wynikiem 0,04%, znajdują się na zdecydowanie niższym poziomie, co jest zgodne z ich również niskim udziałem zatrudnienia w tym sektorze (0,1%, jak wskazano wcześniej). Tak niski wynik dla Czech może sugerować, że przedsiębiorstwa społeczne w tym kraju nie tylko mają ograniczoną obecność w strukturze zatrudnienia, ale również ich działalność generuje niewielką wartość dodaną w odniesieniu do całej gospodarki, co może być efektem zarówno mniejszej liczby takich przedsiębiorstw, jak i ich mniejszej skali działalności.

4. Trendy i wyzwania przedsiębiorczości społecznej

Jak wynika z raportu przeprowadzonego przez Komisję Europejską (2020), przedsiębiorstwa społeczne w Polsce z roku na rok rosną, zarówno pod względem liczby, jak i ich znaczenia w gospodarce krajowej. Wzrost ten dotyczy różnych typów przedsiębiorstw, takich jak spółdzielnie socjalne, organizacje *non-profit* czy pozostałe organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą. Te podmioty nie tylko tworzą miejsca pracy, ale także odgrywają kluczową rolę w integracji społecznej osób wykluczonych. Mimo tego sektor przedsiębiorczości społecznej w Polsce wciąż zmagą się z kilkoma wyzwaniami. Jednym z nich jest brak jednoznacznej definicji przedsiębiorstwa społecznego, co utrudnia spójne postrzeganie tego sektora, zwłaszcza w przypadku przedsiębiorstw o innej formie organizacyjno-prawnej niż spółdzielnie socjalne, które są powszechnie uznawane za typowe przedsiębiorstwa społeczne. Ponadto dokumenty polityczne, takie jak Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), który jest programem rządowym, wyznaczającym kluczowe kierunki polityki publicznej na rzecz ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, budzą wątpliwości co do skuteczności swoich działań na rzecz przedsiębiorstw społecznych. Choć programy wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych istnieją, to są one zazwyczaj skierowane do określonych typów prawnych, co ogranicza ich dostępność i efektywność. Kolejnym wyzwaniem jest postrzeganie przedsiębiorstw społecznych przede wszystkim jako narzędzi służących integracji społecznej osób marginalizowanych, a nie jako znaczących dostawców usług publicznych. Od 2019 roku można jednak zaobserwować wzrost uznania ich roli w tym zakresie, a przedsiębiorstwa społeczne stopniowo zyskują miejsce w politykach publicznych, takich jak wspomniane wyżej KPRES 2019-2023, które w grudniu 2022 roku zostało zaktualizowane, a zawarte w nim zmiany ujęte zostały w perspektywie czasowej do 2030 roku i uwzględniają zmiany prawne obejmujące m.in. wejście w życie ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych czy też ustawę o ekonomii społecznej (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2022).

Badania ankietowe przeprowadzone w ramach raportu Komisji Europejskiej (2019b) wskazują na kilka obiecujących i zagrażających trendów, które wpływają na rozwój przedsiębiorstw społecznych na Węgrzech. Respondenci wskazali na pozytywne tendencje, takie jak dostępność funduszy unijnych i innych zasobów finansowych, oraz na rosnącą liczbę różnych aktorów w ekosystemie przedsiębiorczości społecznej. Zauważono również, że liczby przedsiębiorstw społecznych oraz inicjatyw z dobrymi praktykami nadal rosną, a zainteresowanie, wiedza i informacje na temat przedsiębiorstw społecznych rosną zarówno wśród ogółu społeczeństwa, jak i potencjalnych przedsiębiorców społecznych. Niektórzy respondenci zwrócili uwagę na poprawę umiejętności biznesowych wśród przedsiębiorców społecznych oraz na zaangażowanie młodszych pokoleń. Pojawiły się jednak także obawy związane z pewnymi zagrożeniami. Część respondentów wyraziła zaniepokojenie zmianami legislacyjnymi dotyczącymi spółdzielni socjalnych, które ograniczają ich autonomię

i wiąże z szeroko krytykowanymi programami pracy publicznej. Dodatkowo problemem okazuje się centralizacja działań państwa, a także uzależnienie przedsiębiorstw społecznych od funduszy zewnętrznych, szczególnie unijnych. Wiele osób obawia się, że po wyczerpaniu funduszy unijnych przedsiębiorstwa społeczne mogą napotkać poważne trudności w utrzymaniu działalności.

Mimo relatywnie bardzo małej skali ekonomii społecznej w Czechach zgodnie z raportem Komisji Europejskiej (2019a) przedsiębiorstwa społeczne cieszą się rosnącym uznaniem społecznym. Zjawisko to jest wspierane przez rozwój inicjatyw oddolnych, szczególnie wśród młodszych pokoleń, które coraz częściej angażują się w takie przedsięwzięcia. Ponadto rośnie zainteresowanie odpowiedzialnością społeczną firm, a inwestorzy zaczynają przykładać większą wagę do kwestii etycznych. Współpraca pomiędzy przedsiębiorstwami społecznymi a samorządami lokalnymi, które coraz częściej pełnią rolę klientów tych przedsiębiorstw poprzez odpowiedzialne zamówienia publiczne, staje się także istotnym czynnikiem wspierającym rozwój sektora. Jednakże mimo tych pozytywnych trendów przedsiębiorstwa społeczne w Czechach napotykają także szereg wyzwań. Brakuje szerokiego wsparcia politycznego, a sama biurokracja i złożoność przepisów prawnych stanowią istotne bariery rozwoju. Ponadto pojawia się ryzyko deprecjacji pojęcia przedsiębiorstwa społecznego przez niewłaściwe wykorzystanie tego terminu, co może prowadzić do jego dyskredytacji. W odpowiedzi na te trudności przedsiębiorstwa społeczne coraz częściej podejmują innowacyjne działania, takie jak rolnictwo społeczne, które łączą kwestie społeczne z ekologicznymi. Należy zaznaczyć, że czeskie przedsiębiorstwa społeczne nie są ukierunkowane na zatrudnienie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, co odzwierciedla bardzo niski poziom zatrudnienia w tychże przedsiębiorstwach na tle Polski czy Węgier.

5. Zakończenie

Przeprowadzone badanie pozwoliło na wyszczególnienie podobieństw i różnic w obszarze przedsiębiorstw ekonomii społecznej w Polsce, Czechach i na Węgrzech oraz funkcjonujących rozwiązań instytucjonalnych i prawnych leżących u podstaw gospodarki społecznej w tych krajach. Ponadto autorzy podjęli próbę ustalenia roli i znaczenia przedsiębiorstw społecznych w poszczególnych gospodarkach. Omówiono w nim kluczowe różnice w strukturze, rozmiarze oraz funkcjonowaniu tych podmiotów, co uwiaryściło znaczące rozbieżności w skali i wpływie sektora ekonomii społecznej w analizowanych krajach na sytuację na rynku pracy. Przedsiębiorstwa społeczne są wyrazem integracji społecznej i modelowym rozwiązaniem w wielu krajach w obszarze inkluzji, stąd powinny być objęte szczególną troską przez organy państwa oraz wspierane finansowo. Pomimo tego wskazuje się na niedostatek wsparcia zarówno instytucjonalnego, jak też i finansowego. Taki stan rzeczy nie sprzyja rozwojowi tego sektora. Przedsiębiorstwa społeczne mogą odgrywać szczególną rolę w integracji społecznej, tworzeniu miejsc pracy oraz wspieraniu zrów-

noważonego rozwoju, w praktyce jednak ich udział w gospodarce zarówno pod względem liczby podmiotów, zatrudnienia, jak i generowanej wartości dodanej jest relatywnie mały i różni się w zależności od kraju. Należy zaznaczyć, że każdy z wziętych pod uwagę kryteriów oceny skali sektora przedsiębiorstw społecznych wskazuje na jego marginalny udział w gospodarkach analizowanych krajów. Mimo to można wyszczególnić międzynarodowe różnice w kontekście modeli rozwoju, trendów i barier oraz ogólnego charakteru przedsiębiorczości społecznej w Polsce, Czechach i na Węgrzech. Należy także wspomnieć, że ze względu na brak jednolitych danych dla wszystkich analizowanych krajów w tych samych latach w badaniu wykorzystano dane pochodzące z różnych okresów, co może w pewnym stopniu mieć wpływ na porównywalność wyników. Rozbieżności te nie przekraczały jednak okresu 5 lat.

W Polsce przedsiębiorstwa społeczne pod względem formy organizacyjno-prawnej cechują się znaczną dominacją stowarzyszeń. W porównaniu z pozostałymi analizowanymi krajami dominacja mikroprzedsiębiorstw w tym obszarze nie jest aż tak znacząca – w tym obszarze funkcjonuje także istotna liczba podmiotów małych oraz średnich. Mimo stosunkowo niskiego udziału w ogólnej liczbie firm sektor ten generuje największe nominalnie zatrudnienie spośród analizowanych krajów, co świadczy o jego istotnym wkładzie w integrację zawodową osób wykluczonych. Udział pracowników przedsiębiorstw społecznych w ogóle zatrudnionych był jednak niższy niż na Węgrzech. Istotnym wyzwaniem pozostaje brak jednoznacznej definicji prawnej oraz ograniczony dostęp do wsparcia finansowego i instytucjonalnego, a także niska atrakcyjność przedsiębiorstw społecznych jako dostawców usług publicznych.

Czeska gospodarka, podobnie jak polska, charakteryzują się znaczącą koncentracją przedsiębiorstw społecznych w formie stowarzyszeń. Ich wpływ na gospodarkę, mierzony wartością dodaną do PKB, jest jednak bardzo niski. Należy zaznaczyć, że czeskie przedsiębiorstwa społeczne nie są ukierunkowane na zatrudnienie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, co odzwierciedla bardzo niski poziom zatrudnienia w tychże przedsiębiorstwach na tle Polski czy Węgier. Dodatkowo Czechy cechują się największym odsetkiem przedsiębiorstw społecznych w ogóle przedsiębiorstw, co oznacza, że pomimo ich wysokiego udziału nie przyczyniają się do istotnego zwiększenia zatrudnienia. Przedsiębiorstwa te stopniowo zyskują jednak na znaczeniu społecznym. Coraz większa współpraca z samorządami oraz rosnąca świadomość społeczna otwierają nowe możliwości dla sektora pomimo ograniczeń wynikających z barier legislacyjnych.

Na Węgrzech sektor przedsiębiorstw społecznych osiągnął największy udział w generowaniu PKB, co potwierdza ich wysoką efektywność gospodarczą. Dodatkowo kraj ten charakteryzuje się najwyższym udziałem pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach społecznych w ogólnej liczbie zatrudnionych. Fundacje i stowarzyszenia dominują zarówno pod względem liczby, jak i zatrudnienia. Kluczowymi wyzwaniami pozostają jednak ograniczone zasoby finansowe i centralizacja działań, co czyni sektor wrażliwym na zmiany legislacyjne oraz ograniczenie funduszy unijnych.

Podsumowując, należy zauważyć, że przedsiębiorstwa społeczne w Polsce, Czechach i na Węgrzech prezentują różnicowane modele rozwoju, które odzwierciedlają lokalne uwarunkowania ekonomiczne, prawne i społeczne. Udział przedsiębiorstw społecznych w gospodarkach analizowanych krajów jest różnicowany, natomiast ich rola w Polsce pod względem udziału w ogóle przedsiębiorstw, skali zatrudnienia czy wkładu w generowanie wartości dodanej w gospodarce nie wyróżnia się pozytywnie na tle Czech i Węgier. Przeprowadzone badanie pozwala zatem tylko częściowo potwierdzić postawioną we wstępie hipotezę badawczą.

Wyniki badania ukazują także potrzebę dalszego wsparcia tego sektora, zwłaszcza poprzez harmonizację przepisów, zwiększenie dostępności funduszy oraz promowanie dobrych praktyk. Rozwój przedsiębiorstw społecznych stanowi szansę na skuteczną odpowiedź na współczesne wyzwania społeczne, w tym walkę z wykluczeniem i nierównościami, co czyni je nieodzownym elementem zrównoważonej gospodarki przyszłości.

Literatura

- Chojnacka, K. (2019). The Polish Model of a Social Economy with the Financial Aspects and Profits at Background – from the General Theory to Practice. *e-Finance*, 15, 29-46.
- Defourny, J. i Nyssens, M. (2013). Social Innovation, Social Economy and Social Enterprise: What Can the European Debate Tell Us. W: F. Moulaert, D. MacCallum, A. Mehmood i A. Hamdouch (red.), *The International Handbook on Social Innovation* (s. 40-52). Edward Elgar Publishing.
- Gidron, B. i Hasenfeld, Y. (2012). *Social Enterprise: An Organizational Perspective*. Palgrave Macmillan.
- Janowska, Z. (2021). Sektor ekonomii społecznej jako instrument inkluzji grup zmarginalizowanych i wykluczonych społecznie. *Polityka Społeczna*, 564(3), 1-13.
- Komisja Europejska (2019a). *Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe. Updated Country Report: Czech Republic*. Publications Office of the European Union.
- Komisja Europejska (2019b). *Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe. Updated Country Report: Hungary*. Publications Office of the European Union.
- Komisja Europejska (2020). *Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe. Updated Country Report: Poland*. Publications Office of the European Union.
- Komisja Europejska (2024). *Benchmarking the Socio-Economic Performance of the EU Social Economy*. Publications Office of the European Union. Pobrano 4 marca 2025 z <https://data.europa.eu/doi/10.2826/880860>
- Lewandowska, A. (2019). Ekonomia społeczna i sharing economy w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju. *Problemy Transportu i Logistyki*, 48(4), 7-16.
- Macías Ruano, A. J., Milán-García, J., Marruecos Rumí, M. E. i De Pablo Valenciano, J. (2021). Scientific Production on the Social Economy: A Review of Worldwide Research. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 32(5), 925-943.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. (2022). *Dokumenty programowe i strategiczne*. Gov.pl. Pobrano 20 stycznia 2025 z <https://www.gov.pl/web/rodzina/dokumenty-programowe-i-strategiczne>
- OECD. (2024a). *Global Action on Promoting Social and Solidarity Economy Ecosystems: Czechia*. Pobrano 20 stycznia 2025 z <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/social-economy-and-social-innovation/country-fact-sheets/country-fact-sheet-czechia.pdf>

OECD. (2024b). *Global Action on Promoting Social and Solidarity Economy Ecosystems: Hungary*. Pobrano 20 stycznia 2025 z <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/social-economy-and-social-innovation/country-fact-sheets/country-fact-sheet-hungary.pdf>

OECD. (2024c). *Global Action on Promoting Social and Solidarity Economy Ecosystems: Poland*. Pobrano 20 stycznia 2025 z <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/social-economy-and-social-innovation/country-fact-sheets/country-fact-sheet-poland.pdf>

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/241 z dnia 12 lutego 2021 r. ustanawiające Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (Dz. U. UE L 57/17, 18.02.2021)

Sopact. (2024). *Social Enterprise: A Comprehensive Guide to Understanding and Advancing*. Pobrano 20 stycznia 2025 z <https://www.sopact.com/guides/social-enterprise>

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz. U. z 2022 r., poz. 1812)

The Role and Significance of Social Enterprises in the Economies of Poland, the Czech Republic, and Hungary

Abstract: The chapter addresses the role and significance of the social enterprise sector in the context of the social economy and the national economies of Poland, the Czech Republic, and Hungary. The aim of the study was to identify differences and similarities in the social enterprise sectors of these countries, with particular emphasis on their scale, contribution to the economic structure, and importance for the labour market. The study employed a descriptive method, basic statistical methods, comparative analysis, as well as literature analysis and critique. The research findings indicate that the share of social enterprises in the economies of the analysed countries is marginal but varies internationally, and their role in the Polish economy does not stand out positively in the regional context. There is a recognised need for public support for this sector, including increased access to funding, harmonisation of regulations, and the promotion of best practices.

Keywords: social enterprises, social economy, social exclusion, employment, sustainable development